

RECENZIJOS IR APŽVALGOS / REVIEWS

Konceptualus ir sisteminis požiūris į gyvybės draudimo paslaugų verslą

Marija Kučinskienė

Profesorė, socialinių mokslų daktarė

Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Verslo katedros vedėja

Saulėtekio al. 9, I rūmai, VU EF, 505 kab., LT-10222 Vilnius, Lietuva

El. p. marija.kucinskiene@ef.vu.lt; tel. +370 5 236 6137

Įteikta 2011-08-22; priimta 2011-11-24

Pastaraisiais dešimtmečiais finansinių paslaugų rinkoje, ypač tokios specifinės rizikos – gyvybės draudimo – paslaugų rinkoje, susijusioje su žmonių gyvenimu, ekonominio saugumo užtikrinimu bei lėšų kaupimu ir investavimu vykstantys ryškūs pokyčiai suponuoja būtinumą analizuoti draudimo rinkos plėtros problemas ir tendencijas, formuoti naujus pokyčių valdymo metodus. Priimant gyvybės draudimo paslaugų valdymo sprendimus, neabejotinai susiduriama su rizikos valdymu, kuri yra užprogramuota pačioje rinkos esmėje – laisvas pasirinkimas visuomet yra susijęs su rizika. Todėl rizikos valdymas kaip procesas, apimantis rizikos, nuo kurios nėra apsaugota įmonė, atpažinimą, nuostolių, atsirandančių dėl šios rizikos dydžio ir dažnumo, apskaičiavimą, geriausio būdo kiekvienai rizikai sumažinti nustatymą, nukreipia į sisteminį gyvybės draudimo paslaugų teikėjų ir šių paslaugų gavėjų analizės ir vertinimo metodo taikymą. Juk atsitikus draudžiamajam įvykiui gyvybės draudimas garantuoja draudimo išmokas, kurių dydžiai siekia milijardines sumas. Gyvybės draudimo bendrovės atlieka vis svarbesnę tampančią investavimo funkciją ir nacionalinėje ekonomikoje, ir tarptautiniu mastu. Gyvybės draudimo bendrovės ir privatūs pensijų fondai garantuoja tam tikro lygio socialinę gyventojų apsaugą. Pažymėtina ir tai, kad esant ekonomikos nuosmukiui ir permainingai ekonomikos situacijai, siekiant užsitikrinti stabilią finansinę savo bei artimųjų ateitį, padidėjo susidomėjimas gyvybės draudimu.

Vadovaujantis mokslo darbuose nagrinėjama teoriniais ir taikomaisiais draudimo paslaugų rinkos vertinimo metodais, ėmė ryškėti būtinumas išskirti

gyvybės draudimo paslaugų verslo problemas, susijusias su teoriniu-konceptualiū ir sisteminiu požiūriu į gyvybės draudimo paslaugų verslą. Gyvybės draudimo paslaugų verslo plėtrą veikia daug objektyvių sąlygų ir veiksnių: didėjantis žmogiškojo kapitalo vaidmuo, kiekvieno žmogaus gyvybės ir sveikatos svarbos suvokimas, gyvenimo lygio kilimas ir gyvybės saugumo, ramybės ir pasitikėjimo rytdiena kaip svarbių gėrybių vertės pripažinimas.

Pažymėtina tai, kad Lietuvos ekonomikos literatūros kloduose nėra mokslinės monografijos ir kitokio pobūdžio didesnės apimties mokslinių darbų, skirtų gyvybės draudimo konceptualioms teorinėms ir praktinėms problemoms nagrinėti. Docente, socialinių mokslų daktaro Vytauto Kindurio monografija „Gyvybės draudimo paslaugų verslas ir jo raidos Lietuvoje apraiškos ir tendencijos“, kurią 2011 metais išleido Vilniaus universiteto leidykla, yra pirmoji mokslinė knyga Lietuvoje, kuri turėtų užpildyti susidariusią gyvybės draudimo problemoms gvildinti skirtos mokslinės literatūros spragą*.

Pasirinktoji teorinė gyvybės draudimo paslaugų verslo tyrimo koncepcijos struktūra nulėmė monografijos sandarą. Ją sudaro devyni skyriai, kuriuose medžiaga išdėstyta taip, kad skaitytojui pagal teorinį pasirengimą ar praktinę patirtį ir siekiamčiam tobulėjimo galima lengvai išskirti jį dominantį skyrių ar klausimą šioje specifinėje gyvybės draudimo paslaugų verslo srityje. Atkreipdamas dėmesį, kad yra „reikmė tikslingai nuolat tobulinti ir plėtoti gyvybės draudimo pamatinių sąvokų visumą“, autorius nagrinėja konceptuales teorinius gyvybės draudimo paslaugų verslo kilmės raidos, ypatybių ir gyvybės draudimo paslaugų esmės ir klasifikavimo aspektus. Atskirai akcentuojama, kad gyvybės draudimo paslaugų konceptualios teorijos formavimui įtakos turėjo daugelio Vakarų šalių mokslininkų gyvybės draudimo teoriniai ir praktiniai tyrimai, kurie buvo pateikti apskritai draudimui ir gyvybės draudimui skirtuose darbuose. Tai paskatino monografijos autorių ieškoti aiškių gyvybės draudimo sąvokų formavimo ir nuosekliai jas plėtoti. Svarbi vieta monografijoje skirta bendrosios gyvybės draudimo paslaugų verslo raidos Lietuvoje aplinkybėms analizuoti ir galimoms tendencijoms išryškinti. Remiantis metodologinėmis paslaugų sektoriaus ir išskirtinai gyvybės draudimo paslaugų vertinimo nuostatomis ir jomis naudojantis, įvertinti rinkos pokyčiai ir joje slypintys ekonominiai reiškiniai bei vykstantys integraciniai procesai. Naujas metodologinis priėjimas leido autoriui ne tik atskleisti draudėjų (draudimo paslaugų vartotojų) elgseną prieš draudimo paslaugų pirkimą, jų

* Vytautas Kindurys. (2011). *Gyvybės draudimo paslaugų verslas ir jo raidos Lietuvoje apraiškos ir tendencijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 572.

elgseną draudimo paslaugų teikimo procese bei draudėjų elgseną po draudimo paslaugų pirkimo, bet ir bandyti pateikti dviejų pusių – perkančiosios ir parduodančios – sintezę, t. y. šį reiškinį vertinant draudikų investicijų į santykių su draudėjais kūrimą požiūriu. Platesnis ekonomisto požiūris atsiskleidžia įžvalga, kad egzistuojantis draudimo įmonių specifinis vaidmuo rinkoje išryškina bankų ir draudimo bendrovių paslaugų procesuose ir atliekamose operacijose egzistuojančius panašumus. Todėl visiškai logiškas autoriaus sprendimas dėl integruotų finansinių paslaugų teikimo koncepcijos formavimo, siūlomų gyvybės draudimo paslaugų produktų ir jų struktūrinių pokyčių bei savitos gyvybės draudimo paslaugų produktų kainodaros metodikos pagrindimo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad bandoma atskleisti savitos perdraudimo veiklos ypatumus ir jos plėtojimo Lietuvos gyvybės draudimo bendrovėse apraiškas. Globalus gyvybės draudimo paslaugų rinkos pobūdis leido autoriui pastebėti ir aptarti gyvybės draudimo bendrovių investicinės veiklos bei privačių pensijų fondų ir pensijų kaupimo gyvybės draudimo bendrovėse sukauptos patirties rezultatus ir įvardyti iškilusias bei spręstinas problemas, susijusias su investicinio portfelio valdymu, privačių pensijų fondais ir pensijų kaupimu gyvybės draudimo bendrovėse.

Aptariamame leidinyje pirmą kartą Lietuvos mokslinėje literatūroje pateikiami autoriaus suformuoti pamatiniai gyvybės draudimo paslaugų verslo tyrimo konceptualūs ir egzistenciniai teiginiai. Monografijoje sistemiškai nagrinėjama gyvybės draudimo paslaugų verslo esmė ir struktūra.

Monografijos autorius pateikia iš dalies naują požiūrį į gyvybės draudimą kaip specifinę paslaugų verslą, šiuolaikines jo raidos tendencijas ir besirutuliojančias modifikuotas jo ekonominio ir socialinio turinio formas. Apžvelgiamoje knygoje, vadovaujantis moksliskai pagrįsta nuoseklumo logika, patikslinti atitinkamų mokslinių sąvokų, tiesiogiai susijusių su gyvybės draudimo paslaugų verslu, paskolintų iš užsienio kalbų, turinys ir pavadinimai lietuvių kalba. Joje išplėstas ir patikslintas teorinis gyvybės draudimo paslaugų verslo turinio, taip pat kitų pagrindinių sąvokų, kurios vartojamos šio verslo praktinėje organizacinėje veikloje, sampratos suvokimas. Aptiriamas leidinys yra pirmasis mokslinis bandymas analizuoti ir įvertinti Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos struktūrą, kokybinius ir kiekybinius jos parametrus bei joje slypinčių ekonominių reiškinų ir vykstančių procesų savitumus.

Galima pastebėti, kad monografijos išskirtinumą lemia tai, kad joje pateikiama medžiaga vadovaujantis holistiniu gyvybės draudimo paslaugų suvokimu. Aprėpiamas platus gyvybės draudimo paslaugų verslas suprantamas kaip visuma, kuri apima visus pagrindinius gyvybės draudimo paslaugų verslo kaip

sistemos dedamuosius. Visuminis požiūris į gyvybės draudimo paslaugų verslą leidžia giliai ir plačiai suvokti tiek šiame versle kylančias problemas, tiek įvertinti šio verslo tolesnės plėtros perspektyvas. Monografijoje įvairiapusškai nagrinėjama daugialypė gyvybės draudimo paslaugų verslo kilmės ir raidos, gyvybės draudimo paslaugų įvairovės, gyvybės draudimo paslaugų produktų ir kainodaros tematika, perdraudimo gyvybės draudimo versle, gyvybės draudimo bendrovių investicinės veiklos, privačių pensijų fondų raidos klausimai.

Autorius, remdamasis pagrindiniais gyvybės draudimo paslaugų klasifikavimo (grupavimo) kriterijais (draudimo objektas, draudimo dalykas, draudimo įmokų mokėjimo tvarka, draudimo sutarties galiojimo laikotarpis, draudimo padengimo forma, draudimo išmokų rūšis, draudimo sutarties sudarymo būdas), išsamiai apibūdina galimas gyvybės draudimo paslaugų šakos grupių ir rūšių variacijas. Pateiktas palyginti platus gyvybės draudimo paslaugų klasifikavimo kriterijų spektras yra svarbus ne vien tiriant gyvybės draudimo paslaugų rūšių grupavimą teoriniu spektru. Toks gyvybės draudimo klasifikavimas yra tiesiogiai susijęs ir su gyvybės draudimo paslaugų verslo organizavimo ir paslaugų teikimo praktinių problemų sprendimais.

Monografijoje palyginti daug dėmesio skiriama gyvybės draudimo paslaugų paklausos ir pasiūlos teoriniam tyrimui, pradedant šių svarbių rinkos reiškinų esmės nusakymu ir baigiant išsamiu veiksmių veikiančių gyvybės draudimo paslaugų paklausą ir pasiūlą nagrinėjimu.

Sveikintinas autoriaus atliktas Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos tyrimas koncentracijos pokyčių kontekste. Autorius pagrindžia išvadą, kad pirmaujančių draudimo bendrovių teikiamų paslaugų apimtį ir jų kokybės kitimas veikia kitų bendrovių kiekybinius ir kokybinius veiklos rodiklius. Oligopolinėje rinkoje gyvybės draudimo bendrovių, kurios galėtų teikti diferencijuotą paslaugą, yra nedaug. Išlieka tam tikri barjerai į tokią rinką įeiti naujoms draudimo bendrovėms. Kita vertus, aštrėjanti konkurencija Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkoje skatina draudimo įmones veikti efektyviai, verčia kurti ir teikti kokybiškus draudimo paslaugų produktus, aktyviai juos parduoti, samdyti kvalifikuotus darbuotojus, rūpintis jų tobulinimu ir motyvacija, kautis dėl kiekvieno kliento, bei rūpintis klientų poreikių ir lūkesčių tenkinimu.

Pažymėtina, kad leidinio autorius, tirdamas ir vertindamas Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų verslo plėtros mastą ir tendencijas, įrodė, kad Lietuvos, kaip ir kitų Rytų ir Vidurio Europos šalių, draudimo paslaugų rinkose vyrauja ne gyvybės draudimas, o gyvybės draudimas sudaro santykinai mažesnę jos dalį (mažiau nei trečdalį). Tuo Lietuvos draudimo paslaugų rinkos struktūra

iš esmės skiriasi nuo išsivysčiusių pasaulio šalių draudimo paslaugų rinkų struktūrų, kuriose gyvybės draudimas sudaro beveik du trečdalius draudimo paslaugų rinkos. Lietuva pagal gyvybės draudimo svarbą ir tankį nuo Europos Sąjungos (ypač senbuvių šalių) atsilieka keliasdešimt kartų. Tokia situacija yra daugelyje buvusių sovietinių respublikų, kur nebuvo puoselėjamos asmeninės lėšų kaupimo ir gyvybės draudimo tradicijos.

Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinka ateityje, pasibaigus ekonominiam nuosmukiui ir padidėjus gyventojų bei organizacijų gyvybės draudimo mokiai paklausai, įgis potencialių galimybių augti. Lietuvoje, kaip ir Vakarų Europos šalyse, gyvybės draudimas taps populiariesnis už ne gyvybės draudimą. Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos raidoje, kuriai įtakos turi globalizacijos procesai, jau dabar reiškiasi tokios tendencijos, kurios būdingos ir Vakarų šalių gyvybės draudimo paslaugų rinkoms. Pirmiausiai pažymėtinas užsienio kapitalo skverbimasis į Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinką. Dabar Lietuvos gyvybės draudimo bendrovių akciniame kapitale įsitvirtino ir dominuoja užsienio valstybių gyvybės draudimo kompanijų ir komercinių bankų akcinis kapitalas. Lietuvoje kaip ir kitose šalyse vyksta gyvybės draudimo įmonių jungimosi procesai, gyvybės draudimo įmonių ir bankų paslaugų integracija.

Iš monografijoje autoriaus atliktos Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos analizės bei pateikto gyvybės draudimo paslaugų rinkos įvertinimo išryškėja, jog yra gyvybės draudimo paslaugų rinkos stipriosios sritys (gyvybės draudimo mokestinės aplinkos pokyčiai, didėjantis visuomenės susidomėjimas pensiniu aprūpinimu, didėjantis Lietuvos įmonių darbuotojų motyvavimo poreikis) ir silpnosios sritys (nepalankus Lietuvos gyventojų požiūris į gyvybės draudimą, didėjantis infliacijos lygis, lemiantis ilgalaikio taupymo produktų nepatrauklumą, didelė Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos koncentracija, maža daugumos gyventojų perkamoji galia). Remiantis duomenų ir faktų lyginamąja analize išskiriamos ir pagrindžiamos tokios Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos plėtros palankios galimybės: didelis Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos potencialas, narystė Europos Sąjungoje, Vakarų Europos valstybių gyvybės draudimo bendrovių arba jų filialų veikimas Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkoje. Autorius, tirdamas gyvybės draudimo paslaugų verslo plėtros galimybes, pagrindė šias Lietuvos gyvybės draudimo paslaugų rinkos plėtros galimas grėsmes: ekonomikos augimo nuosmukis ir jo padariniai; gyventojų emigracija į Vakarų šalis; visuomenės senėjimas, kaip gyvybės draudimo paslaugų paklausos mažėjimo veiksnys.

Aptariamoje monografijoje visiškai pagrįstai daug dėmesio skiriama gyvybės draudimo bendrovių perdraudimo (persidraudimo) veiklai. Lietuvos mokslinėje literatūroje ši problema plačiau ir giliau nenagrinėta.

Autoriaus atlikta perduoto perdraudimo (persidraudimo) organizacinių aspektų ir Lietuvos gyvybės draudimo bendrovių perduotų pasirašytų draudimo įmokų perdraudikams 1999–2009 metais analizė rodo, kad persidraudimo veikla įgauna vis didesnę mastą. Kita vertus, atlikto tyrimo rezultatai parodė ir tai, kad Lietuvos gyvybės draudimo bendrovės naudojami perdraudikų paslaugomis žymiai mažiau negu ne gyvybės draudimo bendrovės. Tai lemia, kad Lietuvos draudimo rinkoje vyrauja ne gyvybės draudimas. Lietuvoje gyvybės draudimo įmokų ir išmokų apimtys palyginti su išsivysčiusiomis Vakarų Europos ir pasaulio valstybėmis palyginti yra nedidelės, tai iš esmės lemia mažą perdraudikų dalyvavimo Lietuvos gyvybės draudimo bendrovių persidraudimo veikloje mastą. Kita vertus, ir išsivysčiusiose valstybėse ne gyvybės draudimo bendrovių perduodamų draudimo įmokų dalis visose draudimo įmokose yra didesnė 3–4 kartus negu gyvybės draudimo bendrovių perduodamų perdraudikams draudimo įmokų dalis. Reikia turėti galvoje ir tą faktą, kad išsivysčiusių valstybių draudimo įmokose dominuoja gyvybės draudimo įmokos. Taigi autorius padaro pagrįstą išvadą, kad gyvybės draudimo paslaugų produktų specifiškumas bei draudžiamų rizikų ypatumai lemia tai, kad gyvybės draudimo įmonėse perduodamo perdraudimo veikla išvystyta mažesniu laipsniu, negu ne gyvybės draudimo bendrovėse.

Monografijos vertė lemia tai, kad joje nagrinėjamos problemos orientuojamos į šiuolaikinei visuomenei ir jos gyvenimui reikšmingų socialinių ir ekonominių problemų sprendimą. Gyvybės draudimo paslaugų verslas atlieka šias išskirtinai svarbias funkcijas: socialinio saugumo ir socialinių garantijų suteikimo, taip pat finansinių išteklių akumuliacijai, t. y. jų kaupimo ir investavimo. Šios funkcijos dideliu mastu sąlygoja visuomenės socialinio saugumo ir ekonominės gerovės didinimo galimybes. Todėl monografijoje išsami gyvybės draudimo bendrovių investicinės veiklos analizė ir jos rezultatų apibendrinimas yra traktuotinas kaip reikšmingas žingsnis sprendžiant visuomenei svarbias socialines ekonomines problemas.

Remiantis atlikta Lietuvos gyvybės draudimo įmonių investicinės veiklos 2000–2009 metais analize, aiškėja tokios tendencijos: 2000–2007 metų laikotarpiu buvo pastebima gyvybės draudimo įmonių valdomo investicijų portfelio augimo tendencija, kuri savo kryptį pakeitė 2008 metais; kita šiuo laikotarpiu išryškėjusi tendencija – nuo 2005 metų mažėjo gyvybės draudimo įmonių tiesioginių investicijų dalis kitose Europos Sąjungos šalyse; analizuojant Lietuvos

gyvybės draudimo įmonių valdomo portfelio struktūrą pagal investavimo politiką, daugiausiai investicijų nukreipdamos tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos Sąjungos šalyse į vyriausybės, centrinio banko ir savivaldybių vertybinius popierius; pastaraisiais metais gyvybės draudimo bendrovės vis aktyviau savo investicijas nukreipia į investicinių kintamo kapitalo bendrovių ir investicinių fondų investicinius vienetus tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos Sąjungos šalyse.

Mokslinė knyga vertinga ir teorine, ir praktine prasmėmis. Teorinę jos vertę lemia tai, kad monografijoje yra susisteminti ir apibendrinti šiuolaikinėje literatūroje nagrinėjami požiūriai į gyvybės draudimą, pateikiami nauji autoriaus įvairių nuomonių apie gyvybės draudimo paslaugų verslą apibendrinti traktavimai bei teorinių ir empirinių tyrimų įvertinimai. Praktinę monografijos vertę sąlygoja tai, kad joje pateiktoji medžiaga vertinga tiek gyvybės draudimo bendrovių vadybininkams, tiek ir kitų verslo organizacijų specialistams, kuriems žinios apie gyvybės draudimo paslaugų verslą reikalingos sprendžiant finansinių išteklių kaupimo bei investavimo klausimus. Monografijoje pateikiama daug konkrečios informacijos, kuri galėtų būti panaudota tiek sprendžiant organizacinius gyvybės draudimo paslaugų verslo plėtros klausimus, tiek atliekant konkrečius tyrimus.

Monografijos turinys atveria atliktų mokslinių studijų tobulinimo galimybes bei potencialių tyrimų ateityje kryptis. Atskirus monografijos skyrius galima būtų atnaujinti atliekant tikslinius tyrimus, susijusius su pirminės informacijos duomenų rinkimu, ir taip praturtinti iki šiol atliktas situacijos analizes daugialypiais gyvybės draudimo verslo aspektais. Kitą monografijos leidimą galima papildyti skyriumi, kuriame būtų sutelkti ir išplėtoti gyvybės draudimo verslo tęstinumui ir plėtrai aktualūs šios draudimo šakos paslaugų įsigijimo ir vartojimo klausimai, susiję su vartotojų įsitraukimu į gyvybės ir sveikatos draudimo paslaugų vartojimą, jų patiriamomis problemomis ir galimais iššūkiais. Siūloma atlikti išsamius ir kryptingus teorinius ir empirinius draudimo paslaugų vartotojų poreikių, požiūrių ir elgsenos tyrimus, atskleidžiant bei išaiškinant šių tyrimų rezultatus. Pastaraisiais klausimais galėtų išsirutulioti mokslinė diskusija, detaliau gvildenanti ir sustiprinanti perkančiosios pusės – esamų ir potencialių draudėjų – psichologinių samprotavimų, fizinių veiksmų bei sprendimų priėmimo procesą nulemiančių veiksmių sintezę, įtraukiant bei gilinantį į probleminius elgsenos momentus, taip pat ir į gyvybės draudimo paslaugų vartotojų sąlytį su rizika, netikrumu, teisingos ir neteisingos (vartotojų sukčiavimo požiūriu) bei racionalios ir iracionalios elgsenos, įsigyjant ir vartojant gyvybės draudimo paslaugas, nagrinėjimą.

V. Kindurio mokslinis leidinys, kuriame dėstomos originalios mintys, idėjos, vykstančių permainų ir galimų gyvybės draudimo paslaugų verslo tendencijų kontekste yra svarus įnašas į gyvybės draudimo paslaugų verslo teoriją ir praktiką. Jis naudingas ir aukštųjų mokyklų ekonomikos ir vadybos srities mokslo darbuotojams, doktorantams, magistrantams ir tiems, kurie domisi gyvybės draudimo paslaugų verslo teorinėmis ir praktinėmis problemomis.

INFORMACIJA APIE AUTORE

Marija Kučinskienė

Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Verslo katedros vedėja, docentė. Keliolikos mokslinių straipsnių strateginės vadybos tematika autorė. Mokslinių interesų sritys yra šios: verslumas, strateginė vadyba.